

کتاب های حل المسائل ، مانند غذای آماده ای هستند که مصرف مستمر و زیاد آن می تواند دانش آموزان را دچار سوء هاضمه علمی کند و لذت تفکر ، و حل مسئله را از آن ها بگیرد .

ابوالقاسم جاریانی ، معاون دفتر برنامه ریزی و تالیف کتاب های درسی فنی و حرفه ای و کاردانش

گزارش اجمالی ارزشیابی کتاب های آموزشی رشته زبان انگلیسی

(جشنواره کتاب های آموزشی رشد دوره آموزش متوسطه)

حسین گل بستان

اشاره

سال هاست که نظام آموزش زبان خارجی در کشور آماج هجوم کتاب های حل المسائل قرار گرفته است و به ناحق نام کتاب های «راهنما» را به خود اختصاص داده اند. سابقه چاپ این کتاب ها شاید به سال های دور نرسد. در سال های پیش از انقلاب اسلامی، این نوع کتاب ها رواج چندانی نداشتند، و اکثر کتاب هایی که به چاپ می رسیدند، در زمینه تمرین و آمادگی برای کنکور بودند؛ از جمله مجموعه کتاب های «توفیقیان»، «گرامر از دبیرستان تا دانشگاه» و «مجموعه نوار درسی» که جنبه های آموزشی شان بسیار بیش تر از جنبه حل المسائلی آن ها بود. شاید به توان این مواد آموزشی را نوعی راهنمای

کمک درسی نامید.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، با توجه به نحوه نگرش جامعه به آموزش زبان در کشور و نوع گرایش جامعه نسبت به این درس، رفته رفته وضعیت آموزشی

خاصی در ایران حاکم شد که گرایش به کتاب‌های حل المسائل را بین جامعه دانش‌آموزان بیش‌تر کرد. گواه بر این مسأله، چاپ کتاب‌های متعدد و بی‌شماری است که در اوایل انقلاب اسلامی به صورت غیر مجاز به چاپ می‌رسیدند، ولی به تدریج مجوز چاپ گرفتند و وارد بازار شدند. حتی بعضی از این کتاب‌ها زمانی چاپ می‌شدند و در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گرفتند که هنوز کتاب‌های جدید التالیف به دست بسیاری از آنان نرسیده بود.

این گرایش، به دانش‌آموزان این فرصت را داد که به تدریج از کتاب‌های درسی رویگردان شوند و به سمت کتاب‌های به اصطلاح «راهنما» روی بیاورند. در نتیجه سطح علمی آموزش زبان در کشور در حد جبران ناپذیری افت کرد و آموزش زبان در کشور لطمات زیادی از این وضعیت دید. نتایج آزمون‌های داخلی

سال‌هاست که نظام آموزش زبان خارجی در کشور آماج هجوم کتاب‌های حل المسأله قرار گرفته است و به ناحق نام کتاب‌های «راهنما» را به خود اختصاص داده‌اند

و کنکور، نتایج آزمون‌های زبان در رشته‌های مختلف دانشگاه‌ها و غیره، همگی گواه این مدعا هستند.

این کتاب‌ها که بعضاً با هدف اقتصادی وارد بازار کتاب می‌شوند امکان هر گونه خلاقیت ذهنی، تفکر

و خودباوری را از دانش‌آموزان می‌گیرد و در نتیجه دانش‌آموز با انگیزه سال‌های اول و دوم راهنمایی که با شور و شوق فراوان سعی در یادگیری زبان خارجی دارند، در سال‌های آخر دبیرستان و پیش دانشگاهی تبدیل به دانش‌آموزی منفعل و بی‌انگیزه می‌شود.

در این نوع کتاب‌ها مؤلفان با ارجاع دانش‌آموزان به تلفظ‌های غلط (تلفظ‌های غلط فارسی)، واژگان

این نابسامانی‌ها سر و سامان بدهیم و از لطمات بیش‌تر، جلوگیری کنیم؟ بدنبال همین آسیب‌ها بود که دفتر انتشارات کمک آموزشی اقدام به اجرای طرح سامان بخشی کتاب‌های کمک آموزشی کرد.

یکی از مهم‌ترین پیامدهای آن برگزاری چهار جشنواره با هدف تشویق کتاب‌های آموزشی برتر مؤلفان آن و ناشران نمونه از جمله دستاوردهای این طرح است.

فرایند داوری انتخاب کتاب‌های آموزشی برتر در جشنواره

در ابتدا، ۱۸۰ جلد کتاب در اختیار کمیته داوران قرار گرفت تا در مسابقه شرکت داده شوند. داوری طی دو مرحله صورت گرفت. در مرحله اول به تدوین چک لیست مشخصات عمومی کتاب‌های کمک آموزشی زبان انگلیسی اقدام شد. (فهرست و ارسی شماره ۱) در مرحله (اول)، الف) کتاب‌هایی که به عنوان راهنما طبقه بندی شده بودند و در واقع آموزش خاصی را به زبان آموزان ارائه نمی‌دادند و فقط پاسخ کتاب‌های درسی را ارائه می‌دادند، ب) کتاب‌هایی که تاریخ چاپ آن‌ها قبل از یا بعد از سال‌های ۷۶ تا ۸۰ بود، ج) کتاب‌هایی که به صورت افسط

غلط، نکات دستوری (و حتی جملات غلط به عنوان مثال یا تمرین یا حتی پاسخ سوالات)، ترجمه متن (بعضاً به صورت واژه به واژه و نادرست) و ارائه پاسخنامه تمرین‌های کتاب‌ها، دبیران زحمتکش و دلسوز را خلع سلاح کرده و دانش‌آموزان را به سمت راحت طلبی سوق می‌دهند.

در کنار آن‌ها، می‌توان شاهد کتاب‌هایی بود که اصلاً مسیر متعادل را طی نمی‌کنند. تنها کاری که این ناشران انجام می‌دهند، آن است که کتاب را از خارج وارد و در داخل اکثراً بدون اخذ مجوز، به چاپ می‌رسانند. نمونه این نوع چاپ نیز بعد از انقلاب اسلامی به وفور به چشم می‌خورد. تقریباً بیش‌تر آموزشگاه‌های آزاد زبان از این نوع کتاب‌ها تغذیه می‌شوند.

سؤال مهم این است که «چه باید کرد؟» آیا زمان آن نرسیده است که به

کتاب‌های چاپ خارج را مجدداً چاپ کرده بودند، از مجموعه داوری و شرکت در مرحله دوم حذف شدند. در این مرحله مجدداً ۵۵ کتاب از حیطة داوری حذف شدند.

تدوین معیارهای عمومی و اختصاصی

بعد از اعلام نتیجه راهیابی کتاب‌ها به مرحله بررسی و به منظور رعایت عدالت در داوری، گروه داوری ویژگی‌هایی را در نظر گرفت تا بر اساس آن‌ها بتوان کتاب‌ها را به‌طور یکسان ارزشیابی کرد. ویژگی‌هایی چون: ظاهر کتاب‌ها، چاپ و نحوه نگارش آن‌ها که به‌عنوان ویژگی‌های عمومی در نظر گرفته شدند. ویژگی‌های عمومی به‌نوبه خود به ویژگی‌های جزئی‌تری به این شرح تقسیم شد:

الف) ویژگی‌های ظاهری: جذابیت محتوایی کتاب‌ها، تناسب آن‌ها با گروه‌های سنی خاص، کیفیت صفحه‌آرایی و زیبا سازی به‌منظور تسهیل خوانش، تنوع و اندازه حروف و تناسب آن‌ها با گروه سنی مخاطبان، میزان استحکام کتاب و تناسب آن با گروه سنی مخاطبان، جذابیت ظاهری و ابعاد و قطع کتاب.

ب) ویژگی‌های کیفی و زبانی: شیوایی کلام و بیان و نحوه نگارش، سلیس بودن

و درستی کتاب به لحاظ زبانی، سادگی بیان و روانی گفتار کتاب متناسب با گروه سنی مخاطبان، هماهنگی عنوان کتاب با محتوا، کیفیت مقدمه و ارائه توضیح و توجیه مناسب برای معرفی کتاب، ارائه توصیه‌های مورد نیاز مخاطبان به‌منظور استفاده از کتاب، محتوای کتاب از نظر نوآوری و پیوستگی، توجه به پیش‌آمخته‌ها، تناسب محتوای کتاب با نیازهای زبان‌آموزان.

کتاب‌ها ابتدا به لحاظ ویژگی‌های عمومی و سپس به لحاظ ویژگی‌های فنی و اختصاصی ارزشیابی شدند. با توجه به این‌که این ویژگی‌ها از ارزش یکسان برخوردار نبودند، بنابراین کمیته داوران تصمیم گرفت، برای هر مجموعه از ویژگی‌ها، ضرایب متفاوتی را در نظر گیرد تا روند ارزشیابی کتاب‌ها منصفانه‌تر انجام گیرد. بنابراین برای مجموعه «الف» ضریب ۱ و برای مجموعه «ب»

ضریب ۲ در نظر گرفته شد. (فهرست واریسی شماره ۲)

پس از آن که گروه ارزشیاب مجموعه کتاب‌ها را به لحاظ نوع محتوا به هفت گروه متفاوت تقسیم کرد. سپس برای هر گروه ویژگی‌های خاصی را در نظر گرفت که ویژگی‌های اختصاصی کتاب‌ها نامیده شدند، و از آن جایی که این ویژگی‌ها در مقایسه با ویژگی‌های عمومی، از اهمیت بیش‌تری برخوردار بودند، برای آنها ضریب ۳ در نظر گرفته شد.

ویژگی‌های کتاب‌ها و نیز گروه‌بندی اختصاصی آن‌ها به این شرح است:

۱. کتاب‌های آزمون سنجش و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی: این مجموعه به منظور آماده‌سازی زبان‌آموزان برای شرکت در آزمون‌های گوناگون و متعدد، از جمله آزمون‌های کنکور و نهایی نوشته

می‌شود. مجموعه کتاب‌های آزمون باید حاوی مجموعه سؤالاتی باشد که بتواند هدف‌های آموزشی و برنامه‌درسی زبان‌آموزی را تحکیم کند. (فهرست واریسی شماره ۳)

۲. کتاب‌های آموزشی حمایتی: کتاب‌های حمایتی کمبودهای برنامه‌درسی را به لحاظ اصول و مبانی زبان‌آموزی جبران می‌کنند. این کتاب‌ها برای تقویت درسی زبان‌آموزان، با ارائه تمرینات اضافه و رعایت سبک و سیاق کتاب‌های درسی و نیز موازی با آن‌ها، به تحکیم آموخته‌های زبان‌آموزان کمک می‌کنند. (فهرست واریسی شماره ۴)

۳. کتاب‌های آموزشی خاص: نوعی از کتاب‌های آموزشی، مفاهیم و پیام‌های آموزشی را بر اساس رویکرد، سبک و سیاق خاصی اشاعه می‌دهند. این نوع کتاب‌ها در راستای برنامه‌درسی و یا موازی با آن به رشته‌تحریر در می‌آیند و عملکرد آن‌ها به نوعی آموزش زبان عمومی و یا زبان اختصاصی رشته‌های گوناگون فنی حرفه‌ای و کاردانش را در برمی‌گیرد. (فهرست واریسی شماره ۵)

۴. کتاب‌های تمرین: این کتاب‌ها حاوی مجموعه تمرین‌هایی هستند که برای هر مقطع و سطح تحصیلی به طور جداگانه به رشته‌تحریر در می‌آیند. آنچه در این نوع کتاب‌ها باید پرهیز شود، پردازش به جنبه حل‌المسائل کتاب‌های درسی است. این کتاب‌ها باید در راستای برنامه‌درسی، برای

هر درس از هر سطح و مقطع تحصیلی، با ارائه تمرینات بیش‌تر، زبان‌آموزان را در یادگیری مطالب درسی کمک کنند و دانش آن‌ها را تحکیم بخشند. (فهرست و ارس‌ی شماره ۶)

۵. کتاب‌های فرهنگ و مرجع دانش‌آموز: این نوع کتاب‌ها در واقع کتاب‌های مرجع برای زبان‌آموزان هستند و معلومات لازم را به صورت واژه‌نامه و یا کتاب‌های دستور زبان، در اختیار آنان قرار می‌دهند. این کتاب‌ها آموزش مواردی چون: واژگان، نکات دستوری، تلفظ و املاهای کتاب‌های درسی و ارائه تمرینات موردتوجه قرار می‌دهند. در نگارش و تألیف این نوع کتاب‌ها باید از حروف‌نگاری فارسی کتاب‌های درسی دوری کرد و زبان‌آموزان را از چالش‌های غلط و متزلزل روند زبان‌آموزی نادرست برحذر داشت. (فهرست و ارس‌ی شماره ۷)

۶. کتاب‌های آموزش فن معلمی: این کتاب‌ها به منظور ارائه هر چه بهتر روش تدریس و فن معلمی به عنوان کتاب مرجع استفاده می‌شوند. عموماً این کتاب‌ها به معرفی مواردی چون: فنون تدریس، رویکردهای تازه به تدریس، ارائه راهکارهایی برای تدریس عملی، اطلاعاتی در مورد فنون ارزشیابی و رویکردهای تازه به ارزشیابی، می‌پردازند. (فهرست و ارس‌ی شماره ۸)

۷. کتاب‌های آموزش و تمرین: این مجموعه کتاب‌ها نیز همانند کتاب‌های

تمرین، حمایتی و آزمون، در راستای برنامه‌ی درسی و به منظور تحکیم دانش دستوری، واژگانی، درکی-شنیداری و یا خواندنی زبان‌آموزان ابتدا به موازات کتاب‌های درسی آموزش لازم را می‌دهند. سپس متناسب با آموزش داده شده، تمریناتی ارائه می‌کنند. در تألیف این نوع کتاب‌ها، مؤلفان نباید از زبان‌آموزی، به آزمون‌آموزی و ایجاد کلیشه در حل تمرینات روی بیاورند. (فهرست و ارس‌ی شماره ۹)

ارزشیابی کتاب‌ها، نتیجه‌گیری و اعلام نتایج

پس از تهیه چک لیست و نهایی کردن آن، روند داوری، از شکل جلسه به قضاوت انفرادی تبدیل شد و هر یک از

داوران به طور مستقل به ارزشیابی کتاب‌ها مبادرت ورزیدند. روند ارزشیابی طوری بود که هیچ داوری از نتیجه ارزشیابی داوران دیگر اطلاعی در دست نداشت و تنها بر اساس ملاک‌های تعیین و تعریف شده، کار ارزشیابی را انجام می‌داد. نهایتاً برگه‌های ارزشیابی همه در یک جا جمع و وارد برنامه «Excel» شد. سپس محاسبات نهایی جمع‌بندی و میانگین آن‌ها به دست آمد. به این ترتیب تعداد ۸ کتاب از ۷ گروه و از بین ۱۸۰ کتاب، به عنوان کتاب‌های برنده جایزه‌های اول، دوم و سوم معرفی شدند. (اسامی کتاب‌های آموزشی برگزیده و تقدیر شده در گزارش کامل جشنواره آمده است)

توصیه‌ها و راهکارهایی برای نگارش کتاب‌های آموزشی جدید

اکنون زمان آن رسیده است که از افراط و تفریط در چاپ کتاب‌های آموزشی پرهیز کنیم و به چاپ کتاب‌هایی روی بیاوریم که با نیاز کارشناسان آموزشی، معلمان مجرب و دانش‌آموزان همگام هستند، مشکل را درک می‌کنند و درد را تسکین می‌دهند. در واقع آنچه که کتاب کمک‌آموزشی نام گرفته، چنین خصوصیتی را داراست. این کتاب‌ها با ایجاد شرایط لازم و ارائه تمرینات کافی و وافیه، درصد تقویت درس‌های زبان‌آموزان برآمده و در

کنار دبیران قرار گرفته‌اند و به آموزش کمک شایانی می‌کنند. با این گونه کتاب‌ها می‌توان شاهد خلاقیت، تفکر و خودباوری در دانش‌آموزان بود و معلومات زبان‌آموزان را در مقاطع مختلف زمانی و سنی تحکیم بخشید.

- بر اساس این ویژگی‌ها، کتاب‌ها باید:
- در راستای هدف‌های آموزش رسمی کشور باشند.
- محدود به حل تمرینات کتاب‌های درسی نباشند.
- زبان را به عنوان یک پدیده یکپارچه در نظر بگیرند.
- از جداسازی عناصر زبان و معرفی بدون بافت و تصنعی اجزای زبان پرهیزند.
- از ارائه مطالب به زبان مادری زبان‌آموزان پرهیزند.
- به هیچ وجه با ارائه مطالب غلط و نادرست (از قبیل تلفظ با املای خط فارسی) در دانش‌آموزان شبهه ایجاد نکنند.
- برای ارائه جدید مطالب کتاب‌های درسی، به خلق و ایجاد بافت جدید مبادرت ورزند تا حوزه دانش زبان‌آموزان وسعت و قدرت تشخیص آن‌ها افزایش یابد.
- از ارائه کلیشه در پاسخگویی به تمرینات و حل آن‌ها پرهیزند.
- از آزمون آموزشی پرهیز کنند و به زبان آموزشی روی آورند.
- در صدد ایجاد شرایط بهتر یادگیری محتوای برنامه‌های درسی باشند.

فهرست واری شماره ۲ - ویژگی های عمومی کتاب های آموزشی زبان انگلیسی (مرحله دوم)

شماره شناسایی کتاب	نویسنده	سال انتشار	عنوان	ناشر
--------------------	---------	------------	-------	------

ردیف	شرح معیار				
	۱	۲	۳	۴	۵
۱					
۲					
۳					
۴					
۵					
۶					
۷					
۸					
۹					
۱۰					
نام و نام خانوادگی داور:					جمع
امضاء:					جمع کل

ویژگی های ظاهری
ویژگی های کیفی و زبانی

فهرست واری شماره ۱ - انتخاب اولیه کتاب های آموزشی زبان انگلیسی (مرحله اول)

شماره شناسایی کتاب	نویسنده	سال انتشار	عنوان	ناشر
--------------------	---------	------------	-------	------

ردیف	شرح معیار	
	بله	خیر
۱		
۲		
۳		
۴		
۵		
۶		
نام و نام خانوادگی داور:		
امضاء:		

فهرست واری شماره ۳ - ویژگی های کتاب های آموزشی حمایتی

ردیف	شرح معیار				
	۱	۲	۳	۴	۵
۱					
۲					
۳					
۴					
۵					
۶					
نام و نام خانوادگی داور:					جمع
امضاء:					جمع کل

فهرست واری شماره ۳ - ویژگی های کتاب های آموزشی آزمون سنجش و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

ردیف	شرح معیار				
	۱	۲	۳	۴	۵
۱					
۲					
۳					
۴					
۵					
۶					
۷					
نام و نام خانوادگی داور:					جمع
امضاء:					جمع کل

فهرست واری شماره ۵ - ویژگی های کتاب های آموزشی خاص

ردیف	شرح معیار				
	۱	۲	۳	۴	۵
۱					
۲					
۳					
۴					
۵					
۶					
نام و نام خانوادگی داور:					جمع
امضاء:					جمع کل

فهرست واریسی شماره ۷- ویژگی های کتابهای آموزشی فرهنگ و مرجع دانش آموز

ردیف	شرح معیار	۱	۲	۳	۴	۵
۱	ارائه راهنمای مناسب جهت آسان سازی استفاده از کتاب					
۲	صحت علائم آوانگاری، مترادف ها و متضادها، مثال ها و غیره					
۳	ایجاد بافت مناسب جهت ارائه معانی واژگان					
۴	میزان همخوانی واژگان با کتاب های درسی					
۵	میزان کمک به زبان آموزان در جهت یادگیری واژگان درس ها					
نام و نام خانوادگی داور:		جمع				
امضا		جمع کل				

فهرست واریسی شماره ۶- ویژگی های کتابهای آموزشی تمرین

ردیف	شرح معیار	۱	۲	۳	۴	۵
۱	ارائه تمرین های بیش تر با هدف تثبیت و تقویت آموخته ها					
۲	تنوع در تمرینات و تنظیم و ارائه آن ها به لحاظ سطح دشواری					
۳	تشریح نکات پیچیده و ارائه مثال های ساده در جهت تفهیم مطلب					
۴	همسویی تمرینات کتاب با محتوای کتاب های درسی					
۵	میزان اهمیت به موضوعات اصلی کتاب های درسی					
۶	کمک به زبان آموز برای تعمیق مطالب درسی و ایجاد فرصت های مؤثر یادگیری					
نام و نام خانوادگی داور:		جمع				
امضا		جمع کل				

فهرست واریسی شماره ۸- ویژگی های کتابهای آموزشی فن معلمی

ردیف	شرح معیار	۱	۲	۳	۴	۵
۱	ارائه پروژه ها و فعالیت های اضافی برای ایجاد تنوع در فرایند تدریس					
۲	ارائه اطلاعات اساسی تدریس					
۳	پردازش به جنبه های نظری و عملی تدریس					
۴	ارتقای دانش معلم در جهت بهبود کیفی تدریس					
۵	هماهنگی محتوایی کتاب با نیازهای حرفه ای معلم					
۶	کمک به بهبود فرایند تدریس					
نام و نام خانوادگی داور:		جمع				
امضا		جمع کل				

فهرست واریسی شماره ۹- ویژگی های کتابهای آموزش و تمرین

ردیف	شرح معیار	۱	۲	۳	۴	۵
۱	ارائه پرسش های متنوع یا در نظر گرفتن میزان سطح دشواری مطالب					
۲	ارائه پاسخنامه تشریحی و تشریح نکات پیچیده					
۳	سادگی کلامی در ارائه توضیحات آموزشی					
۴	عدم ارائه کلیشه در نحوه پاسخگویی به سوالات					
۵	میزان هماهنگی کتاب با هدف ها و برنامه های درسی					
۶	ایجاد فضای مناسب برای رشد و تعالی فکری زبان آموزان					
نام و نام خانوادگی داور:		جمع				
امضا		جمع کل				

